

Ремський Віктор Васильович –
заступник начальника УБОЗ ГУМВС
України в м. Києві

Кримінологічна характеристика організованої злочинності та деякі питання щодо її запобігання

У статті проведено загальний аналіз поняття і кримінологічної характеристики організованої злочинності, розкрито особливості етнічної організованої злочинності, а також запропоновано заходи щодо її запобігання.

Ключові слова: організована злочинність, кримінологічна характеристика, етнічна злочинність.

Організована злочинність – реальне явище сучасного соціуму, яке чинить значний, часто латентний, вплив на його існування. У зв'язку з цим постає потреба у з'ясуванні суттєвих властивостей організованої злочинності, що дасть змогу суспільству вживати дієві заходи щодо протидії цьому небезпечному явищу.

В юридичній літературі визначення організованої злочинності намагалися надати ще у 50-х–60-х роках минулого століття, зокрема зусилля по визначенню цього поняття були зроблені у час, коли комітети Конгресу США почали збирати докази існування таємного злочинного товариства (картелю) під назвою “Мафія” або “Козаностра”.

Деякі автори давали різні визначення організованій злочинності з переконання про його всебічність, але їх аналіз показує, що практично усе це було спробою описати існуючі організовані злочинні формування, що підпадають під ознаки організованої злочинності та її загальних рис:

- 1) злочинні, тоталітарні, тривалі злочинні змови;
- 2) прагнення отримати прибутки і могутність, що ґрунтуються на людських слабостях;
- 3) застосування залякування і підкупу;
- 4) прагнення убезпечити себе від вимог закону [1, 2].

Природно, що із зміною ситуації мінялися і продовжують змінюватися форми злочинної діяльності таких утворень, ці зміни не можуть не відбитися на суті визначення.

Названу ситуацію яскраво демонструє історія розроблення дефініції організованої злочинності американськими фахівцями у другій половині ХХ століття.

Так, у Законі США 1968 року про контроль над злочинністю і безпекою на вулицях, організована злочинність визначалася як “протиаконна діяльність членів високоорганізованої і дисциплінованої асоціації, що займається постачанням заборонених законом послуг, включаючи експлуатацію азартних ігор, проституцію, лихварство, поширення наркотиків та іншу подібну протизаконну діяльність.

Спираючись на це визначення, нерідко вітчизняні автори стверджували, що, мовляв, особливістю організованої злочинності в США та інших країнах розвинутої ринкової економіки є те, що організована злочинність діє лише на заборонених видах діяльності. Проте такі судження хибні.

У країнах з розвинутою ринковою економікою існує тіньова економіка, пов’язана з прагненням вийти з-під контролю держави, і, таким чином, сферою діяльності організованої злочинності стають і будівництво, і навіть діяльність профспілок.

Сьогодні членами організованої злочинності є вихідці з колишнього СРСР, як зазначають фахівці з США, великою мірою вони залучені до організованої злочинності у фінансовій сфері, ніж традиційної загальнокримінальної злочинності.

Немає однозначної думки щодо змісту поняття “організована злочинність” і на пострадянському просторі, зокрема у працях Ю. Н. Адашкевича, С. В. Дякова, А. І. Дольової, А. П. Закалюка і низки інших авторів.

Такий стан речей пояснюється тим, що організовані злочинні формування постійно знаходяться в розвитку, змінюються їх кількісні та якісні характеристики. І зовсім не під одностороннім впливом змін соціального середовища, а у взаємодії з ним. Діяльність злочинних організацій і співтовариств характеризує активне прагнення “пристосувати”, перетворити соціальні умови відповідно до своїх потреб, і потрібно визнати, їм вдається впливати на важливі для них економічні, політичні, соціальні та інші рішення, у тому числі, й законодавчого характеру, якщо держава і суспільство не чинять адекватної протидії, а лідери організованої злочинності нині займають цілком “респектабельне” становище у “великому суспільстві” й проявляють чималу турботу про створення зовні добродесного вигляду як свого, так і своїх співучасників, їх діяльності.

Кримінологічна характеристика організованої злочинності в Україні ґрунтується на аналізі даних, що містяться у державних статистичних звітах про результати боротьби з організованими злочинними групами та злочинними організаціями, які було складено Міністерством внут-

рішніх справ України та Міністерством юстиції України. Розглядаючи кількісні та якісні показники організованої злочинності, слід мати на увазі, що її стан, рівень, динаміку, структуру, характер, географію та ціну визначити вкрай складно, тому що важко вирахувати високу латентність багатьох тяжких злочинів, низьке їх розкриття, конспіративність діяльності злочинних угруповань.

Стан організованої злочинності в Україні характеризується трьома основними показниками: кількістю виявлених організованих злочинних груп (ОЗГ) і злочинних організацій (ЗО), кількістю злочинів, що вчинили виявлені ОЗГ і ЗО, кількістю осіб, які вчинили злочини у їх складі.

Динаміка зазначених вище показників, попри відхилення від основної тенденції в окремі роки, мала три чітко виражені періоди. Перший період (1992–1999 рр.) характеризувався постійним зростанням показників організованої злочинності. Кількість ОЗГ і ЗО, які щорічно виявляються, збільшилася з 440 до 1166, тобто у 2,7 рази, кількість виявлених осіб, які вчинили злочини у складі ОЗГ і ЗО, – з 2980 до 4673, тобто у 1,6 рази, а кількість злочинів, учинених ОЗГ і ЗО, – з 2702 до 9307, тобто у 3,4 рази. Коефіцієнт злочинності ОЗГ і ЗО на 100 тис. населення країни збільшився за цей період з 5,2 до 18,7 (у 3,6 рази). Найбільше зростання зазначених показників відбувалося в різні роки: виявлених ОЗГ і ЗО – у 1993–1994 рр., виявлених осіб, які вчинили злочини у складі ОЗГ і ЗО, – у 1996 р., злочинів, учинених ОЗГ та ЗО, – у 1994, 1996 та 1998 рр. [3, С. 8–9].

У другому періоді (2000–2009 рр.) простежується стійка тенденція до зменшення зазначених показників. Кількість виявлених ОЗГ і ЗО зменшилася на кінець періоду до 379 (у 3,1 рази менше порівняно з 1999 р.), кількість виявлених осіб, які вчинили злочини у складі ОЗГ і ЗО, – до 1570 (у майже 3 рази менше порівняно з 1999 р.) та кількість злочинів, учинених ОЗГ і ЗО, – до 3514 (у 2,8 рази менше порівняно з 1999 р.).

Частка злочинів, учинених ОЗГ і ЗО, у загальній кількості злочинів є незначною. Вона становила в середньому за рік 1,2–1,7 % (у 2009 р. – 1,2 %). Аналогічний показник кількості виявлених осіб, які вчинили злочини у складі ОЗГ і ЗО, щодо всіх виявлених злочинців становив 0,7 – 1,2 % (у 2009 р. – 0,7 %).

Структура організованої злочинності за складами злочинів в останні п'ять років є сталою. У 2009 році структура даної злочинності складається із злочинів загальнокримінальної спрямованості – 70,2 % і економічної спрямованості – 29,8 %. Викликає занепокоєння збільшення частки тяжких та особливо тяжких злочинів, що становить 83,5 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів. Щодо злочинів у структурі організованої злочинності: злочини у сфері незаконного

обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів – 27 % (що свідчить про прибутковість даного виду злочинності); крадіжки – 19,4 % (щорічно збільшуються); привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 7,3 % (у 2009 р. динаміка 41,4 % порівняно з 2008 р.); злочини у сфері службової діяльності – 6 %; розбій – 3,8 %; грабіж – 2,1 %; легалізація коштів, здобутих злочинним шляхом – 1,8 %; торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини – 1,8 %; умисне вбивство та замах – 0,7 %; незаконний обіг зброї – 0,7 %; створення злочинної організації, бандитизм, вимагання – по 0,6 %; інші – 27,6 % [4]. На основі аналізу статистичних даних щодо структури організованої злочинності варто констатувати, що у ній переважають злочини корисливої та корисливо-насильницької спрямованості.

Третій період (початок 2010 р., триває по теперішній час) характеризується стійкою тенденцією до стабілізації та поступового та впевненого зростання зазначених показників. Кількість виявлених ОЗГ та ЗО збільшилась у 2010 році й становить 397 (на 4,7 % більше порівняно з 2009 р.), кількість виявлених осіб, які вчинили злочини у складі ОЗГ і ЗО, – до 1588 (у 1,1 % більше порівняно з 2009 р.), а от кількість злочинів, учинених ОЗГ і ЗО, при їх збільшенні, навпаки, зменшилась у 2010 році до 3135 (на 10,8 % менше порівняно з 2009 р.) та 2011 році – 3023 (на 14,4 % менше порівняно з 2009 р.). Зменшення кількості виявлених злочинів, учинених ОЗГ і ЗО, свідчать про утворення більш складних форм організованості, надмірну конспіративність, збільшення корумпованих й інших зв'язків у органах державної влади та управління і неефективну діяльність підрозділів, що здійснюють протидію їм.

Зростає кількість ОЗГ і ЗО з міжнародними зв'язками (2010 р. – у 2,2 рази та 2011 р. – у 1,6 рази порівняно з 2009 р.) та створених на етнічній основі (у 2010 р. на 100 % та 2011 р. на 162,5 % порівняно з 2009 р.).

Структура організованої злочинності за складами злочинів у третьому періоді, зокрема 2011 році, майже не відрізняється від попереднього та є дуже схожою на структуру 2009 року. Лише у 2011 році зменшилась частка тяжких та особливо тяжких злочинів, що становить 76,2 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів, у 2009 році ця частка становила 83,5 %. Щодо злочинів у структурі організованої злочинності: злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів – 23,9 % (що свідчить про прибутковість даного виду злочинності); крадіжки – 16,4 % (щорічно збільшуються); злочини у сфері службової діяльності – 7,4 %; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – 4,4 %; розбій – 3,5 %; грабіж – 2,1 %; вимагання – 2 %; легалізація коштів, здобутих злочинним шляхом, – 2 %; тор-

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

гівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини – 1,6 %; незаконний обіг зброї – 0,6 %; створення злочинної організації, умисне вбивство та замах, бандитизм – по 0,5 %; інші – 34,6 % [6]. На основі аналізу статистичних даних щодо структури організованої злочинності варто констатувати, що у ній переважають злочини корисливої та корисливо-насиленої спрямованості.

Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1000/2011 схвалено “Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю” в якій констатується, що Україна стає об’єктом зростаючої заінтересованості міжнародних злочинних угруповань, зокрема у сферах легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, торгівлі людьми, нелегального переміщення зброї, небезпечних матеріалів та наркотичних засобів. Збільшується кількість нелегальних мігрантів, набуває все більшого поширення організована етнічна злочинність [5].

Водночас, у рішенні колегії МВС України від 25 грудня 2011 року № 26км/1 “Про підсумки оперативної-службової діяльності органів внутрішніх справ України у 2011 році та основні завдання щодо посилення роботи на пріоритетних напрямках у 2012 році” відзначено зростання кількості направлених до суду кримінальних справ стосовно організованих злочинних угруповань, сформованих на етнічній основі, збільшення рівня викриття вчинених учасниками організованих груп і злочинних організацій умисних вбивств, вимагань, крадіжок, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Злочини, що вчиняються представниками інших етносів на території України, складають значну частку в загальній структурі злочинності.

Згідно з офіційними статистичними даними МВС України у 2011 році виявлено організованих груп і злочинних організацій, сформованих на етнічній основі, – 26 (у 2010 році – 16, динаміка приросту складає 62 %), що є підтвердженням активізації етнічних організованих злочинних угруповань на території України [6].

Очевидно, що виявлення, запобігання, розкриття та розслідування таких злочинів ускладнюється яскраво вираженими етнічними особливостями: звичаями і традиціями криміногенного характеру, мовними і культурними бар’єрами, недостатнім урахуванням цих особливостей в чинному законодавстві та недостатнім знанням цих особливостей правоохоронними органами.

Успішне вирішення завдань щодо виявлення, запобігання, розкриття та розслідування злочинів, учинених етнічними організованими злочинними угрупованнями, передбачає врахування широкого кола чинників, зокрема стану, структури, динаміки злочинності, особи злочинця, його соціальних, психологічних, національних особливостей.

Під етнічною злочинністю необхідно розуміти вчинення злочинів представниками етнічних груп у складі групи, утвореної на основі спільності території, економічних зв'язків, літературної мови, деяких особливостей культури і характеру, наявності етнічно споріднених племен і народностей, що відрізняються своєю культурою, а також окремими представниками "етнічної групи" в силу наслідування антигоспільних звичаїв і традицій свого етносу, що виражають стереотип поведінки представників такої групи.

Групи, що займаються злочинною діяльністю, не можна з абсолютною впевненістю назвати етнічними в буквальному розумінні цього слова. До складу таких груп нерідко входять особи інших народностей, яких не об'єднує спільність території. В таких випадках можна говорити про іншомовні злочинні групи, або вважати термін "етнічна група" умовним і брати його в лапки.

Вивчення особливостей структурної побудови і кримінальної спеціалізації злочинних груп, організованих за етнічною ознакою, доводить, що їх побудова залежить від етнічної належності лідера, що свідчить про відмінність способів конспірації всередині таких злочинних формувань.

За експертними оцінками кількість нелегальних мігрантів в Україні сьогодні складає сотні тисяч, враховуючи ще й тих, у кого прострочена віза. Більшість потенційних нелегалів наразі в'їжджають в Україну легально – у приватних, туристичних справах, на навчання, транзитом, що ускладнює процедуру обліку іноземних громадян, які незаконно перебувають на території країни по закінченню терміну візи.

В умовах сформованої в світі геополітичної ситуації незмінно зростають обсяги нелегальної міграції. Через географічне розташування Україна перебуває в центрі міграційних потоків, по суті відіграючи роль транзитної зони на шляху до країн Західної Європи. Механізми утворення транзитних потоків нелегальної міграції постійно вдосконалюються. В цьому аспекті нелегальна міграція стає однією з головних загроз національній безпеці України.

Серед мігрантів можуть поширюватися девіантні форми поведінки, і не просто будь-які відхилення в соціальному сенсі, а саме найбільш суспільно небезпечні форми у вигляді злочинної діяльності. У свою чергу, в деяких випадках девіантна поведінка тих чи інших представників конкретного етносу, особливо на початкових етапах, може носити вимушений характер. Цьому, як правило, сприяє низка суб'єктивних факторів (недосконалість законодавства, відсутність вивіреної міграційної політики), соціальна незахищеність даної категорії і багато інших чинників. Зважаючи на це, представники національних меншин стикаються з гострими проблемами, безробіттям, незнанням державної мови. Це змушує створювати свої земляцтва, де люди об'єднані за своїми інтересами й менталітетом. Така тенденція існує як на побутовому рівні, так

і в суспільстві в цілому. При цьому дана етнічна спільність найчастіше закрита, члени тісно пов'язані не тільки загальної групової мораллю, але й родинними зв'язками.

У пошуках джерел до існування вони бувають змушені шукати будь-який доступний заробіток, у більшості випадків незаконний, нерідко звертаючись за допомогою і заступництвом до представників своєї національної діаспори. Найчастіше вчинюючи корисливі чи насильницько-корисливі злочини, далі усвідомлюючи досить простий шлях отримання грошей, і одиничний випадок перетворюється на системну протиправну поведінку. Тим самим ці особи або самі утворюють організовані етнічні злочинні угруповання або входять до вже діючих організованих етнічних злочинних угруповань.

Кримінологічна характеристика організованої злочинності дозволяє констатувати, що у найближчому майбутньому варто очікувати подальшого збільшення кількості організованих злочинних організацій, їх консолідації, зростання кількості вчинених злочинів, розширення сфер злочинної діяльності, збільшення кримінальної активності з використанням фінансово-кредитної і банківської систем. Організовані злочинні організації будуть зміцнюватись міжнародними зв'язками з аналогічними формуваннями за кордоном. Також кримінологічна характеристика організованої злочинності підкреслює не лише її суспільну небезпеку та взаємозв'язок з іншими видами злочинності (економічною, професійною, рецидивною, наркозлочинністю тощо), а й необхідність розробки та здійснення ефективних заходів запобігання розглянутому вище негативному соціальному явищу.

Отже, організована злочинність – це складна система організованих злочинних формувань з їх широкомасштабною злочинною діяльністю і створенням для такої діяльності найбільш сприятливих умов, що використовує як власні структури з управлінськими та іншими функціями після обслуговування цих формувань, їх діяльності і зовнішніх взаємодій, так і державні структури, інститути громадянського суспільства.

Такого роду система – якісно нове явище порівняно навіть із злочинним співтовариством і злочинною організацією. Поняття “система” відбиває зовсім не просту безліч організованих формувань, але їх органічну цілісність, наявність стійких взаємозв'язків між ними різного характеру на базі забезпечення злочинної діяльності і найбільш сприятливих умов для її розвитку, легалізації і примноження злочинних прибутків. У цю систему залучено чималу частину населення і по суті організована злочинність є альтернативним суспільством зі своєю економікою, соціальною і духовною сферами, своїми системами управління, безпеки, формування молодого покоління, судами, своєю внутрішньою і зовнішньою політикою. Організована злочинність є структурною частиною суспільства

в цілому, її взаємодія з усіма іншими його частинами є багатоаспектною і динамічною. Це особливий світ, і чимала частина представників цього світу є активними членами соціуму саме у рамках його норм, традицій, цінностей, стереотипів поведінки, знаходиться в системі специфічних соціальних зв'язків як усередині цього світу, а так і зовнішнього світу.

Список використаних джерел

1. Herbert D. U. Corporations of corruption. A systematic, Study of Organized Crime / Herbert D. U., Tritt H. – Springfield, Illinois, U. S. A., Charles C. Thomas Publisher, 1984. – 256 p.
2. Joseph L. Albin The American Mafia : genesis of a legend / Joseph L. Albin. – Irvington publishers ins. New York., 1971. – 354 c.
3. Джужа О. М. Організована злочинність в Україні та країнах Європи : посібник / Джужа О. М., Василевич В. В., Кулакова Н. В. [та ін.] ; За заг. ред. проф. О. М. Джужі. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 248 с.
4. Експрес-аналіз про стан злочинності в Україні за 2009 рік. – К. : ДІТ МВС України, 2010. – Лист 1–10.
5. Про концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю : Указ Президента України від 21 жовт. 2011 р. № 1000/2011 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/14091.html>.
6. Експрес-аналіз про стан злочинності в Україні за 2011 рік. – К. : ДІТ МВС України, 2012. – Лист 1–31.

В статтє проведен обциий анализ понятия и криминологической характеристики организованной преступности, раскрыты особенности этнической организованной преступности, а также предложены мероприятия по ее предотвращению.

The global analysis of the concept and criminology description of organized crime is given in the article, the features of the ethnic organized crime are considered, and also offered the measures concerning its prevention.

Стаття надійшла до редакції журналу 5 листопада 2012 року.